



# Դ Ի Տ Ա Կ

## Բ Ի Ի Զ Ա Ն Դ Ե Ա Ն

### Դ Ե Ն Դ Ի Ո Յ

### Ը Ն Կ Ե Ի Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Բ Շ Ա Բ Ո Ւ Ն Ե Ա Յ

1814.

16. 18. 20. 22. 24. 26. 28. 31. Մ Ա Յ Ի Ս:

#### Ի Դ Ա Լ Ի Ա.

Բիւլ. 3 Արեւիկ:

**Ի** պրիւն 2 ին գիշերը մօտ սահաթը 3 ու կէսին, և սահաթը 4 ին մէկ քառորդին, նմանապէս և սահաթը 8 ու կէսին, և ղաւ այնպիսի սաստիկ շարժեր, որ ամենքը ըսին թէ այսպիսի շարժ քիչ եղերէ, և կերենար թէ կուգար ծովու կողմէն, հոստեղը այնպէս մէկ երևելի փասմը չէհասուց, կըկարծըր թէ Լիւօնօսին կողմը շատ փասհասուցած ըլլայ, բայց մինչև հիմայ բանմը չիմացվեցաւ:

Բաթմ. 9 Արեւիկ:

**Պ**աշնակիցները Ռէնօ գետին անդիլի կողմը անցնելէն առաջ հրատարակեցին բոլոր Եւրոպայի առջև իրենց դիտումը ու իրենց վախճանը, որ էր արդարութեամբ հաւասարակշռուելը զօրուն ու տարածուն ազդաց և ոչ թէ պատերազմով մեծցընել իրենց տէրութիւնը, աս պատճառիս հմբ. ամ կարելի կերպով կըջանային խափանել պատերազմը որէ ազդաց և ժողովրդոց կործանիչ և թշուառութի հասցընող, անոր համար նորէն առաջարկեցին ֆրանսըղի տէրութեան որ նորէն ժողովք ընեն, ու խօսին խաղաղուն վր և որոշվեցաւ տեղնալ որ ըլլայ Շաթիլուն քաղքին մէջ. հաւանեցաւ ֆրանսըղի տէրութիւնը և սկսան խօսել,

ինչպէս որ յայտնի կերևնար նէ Նաբօլէօնին միտքը չէ թէ խաղաղուն կուղէր ընել, այլ մէկ կերպովմը կուղէր ուշացընել դաշնակցաց յառաջադիմունքը, բայց ի վր այսր ամիսս դիտնալով դաշնակիցները յանձն առին բայց այսու դաշամբ որ չըլլայ զինադադարում ուղի Նաբօլէօնը ժամանակ չունենայ նորէն ուժ պատրաստելու:

Ինչ եղաւ չեղաւ ժողովքը գումարեցաւ, և ինչպէս որ կերևնար նէ ամենևին միտք չունէր Նաբօլէօնը խաղաղութեան վրայ, այլ միայն ժողովուրդը հանդարտեցընելու համար էր որ խաղաղութեան կաղաղակէին, և աս յայտնի կերևնար զերէմ ժողովքին մէջ Նաբօլէօնին Լիակատար իշխանուն ունեցօղները ամենևին բանմը չէին որոշէր, ինչ որ կառաջարկէին դաշնակիցները կուշացընէին խաբէրելով զպատասխանը, պաղի առաջարկութիւններու ալ ամենևին իշխանութիւն և հրաման չունինք ըսելով, կըմերժէին, վերջապէս բանիմը չէին կրնար յարմարցընել, և վերջապէս դաշնակիցները բռնադատեցին որ որոշեն կամ հա կամ չէ, անատենը յայտնապէս մերժեցին դաշնակցաց բարի առաջարկուիւ, անատենը դաշնակիցները խայրի որոշեցին որ բանը որոշեն Փարիզու մէջ, և այսպէս քակվեցաւ ժողովքը, և որոշվեցաւ դաշնակցաց մէջ թէ ձգվի անկից ետև Նաբօլէօնը իրեն աթոռէն որովհետև չէր ուղեր

դէր Եւրոպայի խաղաղութիւնը ու երջանկութիւնը:

### Մօտենա • 1 Ապրիլի:

Մարտի 27ին Սրբազանը հասաւ Մօտենա Ռէֆօհէն, և մտաւ փառաւոր հանդէսով հոս, լեռնաջ գացերէին անթիւ անհամար ժողովուրդ խնամումով ու ցնծութենք լեռնեւ համար Սրբազանը. երբոր մէկ միլ միացերէր եպիսկոպոսանքս քիչը հասնելու, քահիցին Սրբազանի առապային ձեւը ու մարդիկները անձամբ կրթաչէին կրտանէին մեծ ուրախութիւն, Սրբազանը երբեմն կերէնար առապայէն ու կուտար օրհնութիւն: Քաղքի եմբը հանդերձ իրեն կանոնիկոսներով ու եկեղեցականներով դնաց լեռնաջ 'ի յարդուի Սրբազանին, մեծ ուրախութիւն եղաւ քաղաքին մէջ, և մեծ հանդէսներ ու մարիֆէթի տեսարաններ, որոց մէջը էն երեւելին եղաւ որ մէկ ընկերութիւնը միաբանած ձեւացուցին անձրեւմը ոսկիի, ծաղկի ու զանազան բանաստեղծական ոտանաւորներու որ տըղաքները հրեշտակի ձեւով հաքված վար կը թափէին պատուհաններէն ան միջոցին՝ որ ատեն Նաբօլիթանցիներուն թիւորական գունդը սքանչելի եղանակներով կըստէին երկնց սաղորդ:

Ամուսն 3ին ճամբայ ելաւ ասկից երթալու. Նաբօլիթանցիներուն գունդը եպիսկոպոսարանէն՝ ուրտեղ կրկէնար Սրբազանը մինչև քաղքի դռնէն գուրս շարվէրէին պատերազմի կարգով. չալըճիներուն գունդը կերթարկոր Սրբազանին առջևէն՝ որոցմէ առաջ կերթարկոր զոհասուր գունդը Նաբօլիթանցի թիւորական պահապաններուն. թօփերով նշան տրվին Սրբազանին երթալը որով դիպկեցաւ գրեթէ բոլոր քիւքին հալար: Առաջուց գացերէին շատ քիւքացիներ մինչև Բանարօ գետին վրէ եղած կամուրջը ու հոն տեղը ամենքը վառած ջահերով կըսպասէին Սրբազանին, և երբոր հասաւ հոս Սրբազանը, Նաբօլիթանցիներէն մէկ գունդմը՝ որ կըսպասէր հոնտեղը, թիւֆէնի կըրակով

բարեւեցին Սրբազանը, և այսինքն փառաւոր հանդէսով ճամբայ հանեցին Սրբազանը:

### Ե Լ Պ Ա • (1)

Բօրթօֆէրայօ • 7 Մայիսի:

Մայիսի 3ին, իրիկվան սահաթը ծին մօտիկները եկաւ հասաւ ան տեղի նաւահան գիտոր մէկ ինկիլիզի ֆրէկաթամը ու երկաթ նետեց. նաւուն մէջէն ելան մէկ քանի զօրապետներ Մոսկով ինկիլիզ Նէմյէ հանդերձ երկու շէնէւալով որ ընկերացերէին Պօնաբառթէին մինչև հոնտեղը, ու գացին իմացընելու նազարէթի ատեանին թէ իրենք ով են, օֆֆիշիալներէն մէկնալ դնաց իմացուց աս նաւահանգստի զօրապետին խապարը. Նաբօլիթանցի հոն դալուն, անոր համար գիշերը ամեն աւտորաստունները տեսնելեցաւ ընդունելու հմոր այսպիսի երեւելի եղած մարդը. հոնտեղի ժողովուրդը շատ մեծ ուրախութիւն ցըցուցին, գիշերնալ լուսաւորութիւն ըրին, և բոլոր քաղքի պաշտօնատէրները կանչվեցան որ ընդունելու ատեն հանդէսին ներկայ ըլլան:

Երթեալ օրվան առաւօտը սահաթը 4ին, բերին խօթեցին քաղաքը՝ հանդերձ զինուորական ընկերութիւն մէկ գրօշակմը՝ որ Պօնաբառթէն յառաջ քան զյամաք ոտը կոխելը առաջուց խրկերէր հոնտեղը, աս գրօշակը շուտմը տընկըվեցաւ Սթէլա ըսված ամրօցին վրէ թօփեր նետվելով: Գրօշակին են թախան ճերմակ էր, վրան բանած էր մեղուներ, ու երկու առմա, մէկը Պօնաբառթէին, մէկալը Եւլա կղզին, և երկուքը մէկտեղ միացած էր մէկ կարմիր կապովմը. ասկից է տե քիւքմը ժամանակ վրայ անցաւ չանցաւ Պօնաբառթէինալ դուրս ելաւ նաւէն հանդերձ ամեն իրեն ընկերներով, անատենը ծովեզերեայ բերդէն նետեցին բարե տալու համար 101 թօփ, աս թօփերուն պատասխան տրվով ինկիլիզին ֆոէկաթը 24 թօփ նետեցով իբրեւ թէ բարեւ ընդունեցաւ: Պօնաբառթէն հագած էր վրայէն մալի զգէ:

(1) Եւլա կղզին՝ որ հին ատենը կըսվէր Եւլա, կի՛ Եւլա, կի՛ Ալեքսանդր Թօնաբանային ծովուն մէջ մէկ կղզիմը քիւքերիկական ծովուն անգլիի երեսը. ասոր մակերևոյթ տարածուի է 28 կտաւ լահան բառակաւուր մորս, և բնակչաց թիւը է 12,500 հոգի. աս կղզին ծովեզերքները շատ առաւ ձուկ կայ. կղզիին օդը առողջ է և տաք չափաւոր. շատ լեռներ կայ և ունի հարուստ հանքեր երկաթի մոսարգի ևն. 2 ամրոց ունի, մէկը Բօրթօֆէրայօ կըսվի, մէկալնալ Բօրթօֆէրայօ կոչէ. աս ամրոցներուն առջինը թօնաբանայի տուգային էր, երկրորդ Նաբօլիթանցի. մէկալ մնացած տեղակալը խիստ ոգորմելի բանէր էն: Արքի տեղները աս կղզին բոլոր՝ ֆրանսիական սահմանին հետը միացած էր. 13 սահման հեռու է Բօրթօֆէրայօ գէպ 'ի արեւմտեան հարաւային դին, 45 սահման հեռու է Հոնայէ դէպ 'ի հիւսիսային արեւմտեան դին: Աս կղզին խիստ մօտիկ կղզիներ ալ կան որ իրեն սահմանին տալ կը կիսան, և գրեթէ ամենքը անբնակ տեղեր են:

զգեստմը, և տակի զգեստը էր արծաթով բանված, վրան ուներ մէկ մասնաւոր արծաթէ պատուոյ նշանմը, գլուխը կար մէկ պզտիկ կլոր շափիւսամը ճերմակ բօքառտայով, և կըրցընէր երեսէն թէ կատարեալ առողջութիւն մէջ է:

Երբոր քաղաք մտանէ բոլոր հոնտեղի զօրքը ղենուորած շարված էին պատերազմի կարգով, ի առաջ եկերէին քաղքի եկեղեցականները, տէրութիւն պաշտօնատէրները և խելմնալ բաղմուռ ժողովուրդեան, հոնտեղի քաղաքապետը Պօնաբառութիւն առջևը մէկ կարճ խօսակցութիւն ընէլէն ետև, բերին Պօնաբառութիւն քաղքին բանալիները, և ասկից ետև առին տարին ղինքը փառաւոր հանդէսով եկեղեցին ու հոնտեղը երգեցին զբեզ ամ գոհաբանեմք: Ժամին ելանէ ղնաց քաղաքապետին պալատը, ղէրէմ իրեն համար մասնաւոր պալատմը լէին պատրաստած: աս տանը մէջ նորէն եկան ներկայացան ամեն քաղքի իշխանները ու պաշտօնատէրները: Պօնաբառութիւն ասոնց ամենուն հետը խօսեցաւ ուրախ երեսով, ու հարցուց քաղաքին վերաբերեալ բաներ: աս խօսակցութեց մէջ լսելու արժանի է աս հետևեալը. « Եստ որոյ որ իմացայ թէ պատերազմը կը լար կոր չէ թէ Փրանսըզին՝ այլ ինձի դէմ, ևս որ կըսիրէին ան տէրուին ևազ ղը՝ չըրի ինչ որ պէտք էր ընէլ իմ պաշտպանութեան համար: ամթուհս հրաժարեմնալ ևս բանմը չէմ սեպէր, միայն թէ ղիտնամ թէ օգուտ կը լայ Փրանսըզին, ևս ամ սիրով հրաժարեցայ »:

Նաբօլէօնը աս կըրգին դեռ չեկած, առաջուց խրկերէր աս տեղի ճէնէռալին մէկ թուղթմը՝ որուն մէջ կիմացընէր իրեն հոն գալը աս հետևեալ եղանակով:

« Ո՛վ ճէնէռալ »:

« Ես հրաժարեցայ իմին թագաւորական, կայսերական իրաւունքներէս՝ հայրենեացս սիրոյն համար: հիմայ որոշվեցաւ որ ըլլամ թագաւոր Էլլա կղզին վր, և աս բանիս համար հաւաններն ամեն տէրութիւն: Հաւանցէք իմացընէլ հոնտեղի բնակիչներուն իրենց նոր վիճակը, և ընտրուին որ ըրի իմին բնակութիւն համար իրենց կղզին մէջ, աս ըրի՝ մտածելով թէ ինչո՞ւ անուշ բարք ունին անտեղի ժողովուրդները, և իրենց կըրգին հաւան շատ աղէկ է: Ըսէք անոնց թէ իրենց համար աղէկութիւն հոգալը պիտոր ըլլայ իմին առջի մտաւորքս »:

Աս պալատին մէջը քիմը հանդէսէն ետև մէկէն ձի հեծաւ իրեն ընկերներով ու ղնաց նայելու հոնտեղի ամրոցները: Ասկից էրբոր քաղաք դարձանէ փառաւոր ղեաֆէթ-

մը ըրաւ հոնտեղի ազնւականներուն ու իշխաններուն, նոյն գիշերը նորէն փառաւոր լուսաւորութիւն ըրին:

8 ին:

Պօնաբառութիւն դաշնակից տէրութիւններէն խնդրեց՝ որ խրկեն իրեն 200 կտոր թօփ՝ կղզին ամրացընելու համար, և մէկ ինկիլիզի ֆրէկաթմնալ որ պաշտպանէ կղզին ծովու խուռ սանտներէ: դաշնակից տէրութիւնները չըկատարեցին ասոր խնդրվածքը: Իրեն ժամանակին մեծ մասը գրելով կարդալով կանցընէ:

Մեխ: 24 Ապրիլ:

Երբոր Միլանի ծերակոյտը իմացաւ աս վերջի ֆրանսայի պատահարները և Նաբօլէօնին ու ամեն իրեն աղգականներուն թագաւորութիւն իրաւունքէն վար ինիլը, խորհըրդի ժողովը վեցան որ Իդալիայի թիւղոր ընտրեն առջի փոխարքան, ու առաջարկէն դաշնակցայ՝ ուն ղի անկախ տէրութիւն ըլլայ տէի: Միլանի ժողովուրդը որ ձանձրացերէր նոյն կառավարութիւն և նաև լսերէին Պօնաբառութիւն գլուխը եկածները, երբոր կասկած առին թէ ծերակոյտը ժողովը ըրեր է որ Իդալիայի թիւղոր ընտրեն, թօփ եղան շատ բազմաւոր՝ աւելի ուսմիկներէն, ու դացին ատեաւնը՝ ուրտեղ որ ժողովէրէին ծերակոյտները, ղարկին դուռը ու ծերակոյտներէն մէկը ելաւ բացաւ դուռը ինչ կուղէք լսելով, անոնց ալ ամենքը մէկէն պատասխան տրվին թէ ինչ կընէրէր հոնտեղը կուղէնք իմանալ: Ծերակոյտնալ պատասխան տրվում ինչ վրանիդ պէտք է, պարտական չեմք որ ինչ կընենքն իմացընենք ձեզի: աս երբոր լսեցին սիրտալ ըրին ներս մտան, ինչ թուղթ որ ղրտան պատըռտեցին, որչափ ատենական քիւթիւկներկարնէ կտոր կտոր ըրին, աս միջոցիս բոլոր ծերակոյտները հէմէն հապիւթէ փախան: Ժողովուրդեան գլխաւոր վախճանը էր գրանալ Բրինա կեծմիւկները ժողովող պաշտօնատէրքը, ղէրէմ աս մարդս բոլոր ժողովուրդեան սիրտը այրեր էր տուրք ձգելով, ամեն ներս մտնող հալսը Բրինան բռնեցէք կըպոռային, աստիս վազեցին անդին վազեցին ամեն քիօշէ պուճախ տեղերը բռն տըռեցին չըգտան աս մարդը: անկից ելան աս կատաղութիւն և Բրինաին պալատը վազեցին, դռնապանները մէկէն պալատին դռնները գոցեցին ուն ղի ներս չիմտան տէի, բայց կատաղած ժողովուրդեան դէմ կըրգին: ասոնք դռնները կտորտեցին բլուցին ու ներս վազեցին գրտնալու աս մարդը ու կտոր կտոր փառալամիշ ընելու: աս միջոցիս Բրին

նան տուններ, և ապահով տեղով չըզբաժնալով պահպանելու, գնաց մէկէն ձիերու ակոռին թաւանոր ուրտեղ խոտ կըղնեն, և հոն տեղը կար մէկ խուպուռիպէս ծակով ուսկից որ խոտ կընտէն ակոռը, գնաց մտաւ ան խուպուռին մէջ ու ծածկեց վրան խոտով. աս կատղած ժողովուրդը տան մէջը ծակ ծուկ տեղ չիմնաց որ չինային, բոլոր սունտուկները բացին ետումս ըրին գտածնին, և զինքը չեզտան, և ինչպէս որ չաշուտներով իմացերէիննէ գիտէին թէ տանը մէջ է. և որովհետեւ գլուխնին տաքցերէր, պէտք է որ գըտնանք ըսին ու նորէն սկսան փնտռել ամ մէն տեղ. ասոնցմէ մէկը գնաց խոտերուն տեղը հոն ալ նայելու, ու աստին նայեցաւ, անդին փնտռեց, վեր ի վար ըլաւ խոտերը չեզտաւ, գնաց նայեցաւ ան ծակին մէջնալ վերցուց ծակին բերնէն խոտերը մէյմալ տեսաւ որ հոն է, շամաթամը վերցուց, գըտայ անօրէնը, գըտայ մեր սիրտը այրողը. աս երբոր լսեցին մէկէն ամմէնքը հոն թափեցան, ծեծեցին, փետտեցին, քարկոծեցին, թքին երեսը, և այնչափ չարչարեցին որ հոնտեղը կիսամահ մնաց, բայց աս չեղաւ բաւական, կապեցին ոտքէն չովան, տարին պտրտցուցին քաղքին մէջ քարուն տեղերէ սիրիւք լէմիշ ընելով, և այսպէս մարդուն գլուխը ջախջախած, ոսկորները կտրտած ճամբուն մէջը մեռաւ, ասիկա այսպէս քաղքին մէջը պրտրտցընէլէն ետեւ բերին տանը առջևը ձգեցին, մէկը կուգար թէ լեմիշ լէմիշ կընէր, մէկաւքար կընտէր, մէկը երեսը կը թքնէր, մէկաւք սօփայով գլխուն կըզարնէր սիրտերնին պաղշտընելու համար:

Աս մարդը շատ հնարաւէտ մարդ էր, ու վարպետ ճամբաներ կըգործնար ժողովրդէնէն ստակ քաշելու. տեղու թիւ իրեն կապըսպըրէր 2 միլիօն, ինքը կը ձգէր 2 միլիօն ուկէս. և այսպէս շատ տարիէն պէրի ժողովրդեան սիրտը այրերէր, և երբոր ժողովուրդնալ յարմար ժամանակ գըտաւնէ իրեն հողին հանեց. և հասարակօրէն այս պիտիներուն վերջը այսպէս կը լայ:

Ժողովուրդը հոստեղը այսպէս լըմընցընէլէն ետեւ, վազեցին մէկ քանի այսպիսի մարդիկներու ու Նաբօլէօնի կողմը եղողնէրու տուներալ, բայց ասոնք իրենց քաղդէն տունը չէին և այսպէս խալսեցան վտանքէն: Աս խոռովութիւն տահա շատ մարդիկներու մնաս կըհասցընէր, բայց քաղքին ճէնէնալը որ էր բուն Միլանի և էր նաև ժողովրդեան սիրելի, անուշուրբ մէջ մտաւ ու ժողովուրդը հանդարտեցուց և շուտով խապար խրկեց նէմցէին որ թէ զմը երկու իրեք խմբով աս հասնի՝ ոպ զի խոռովութիւն մնամը չիհա-

նէ նորէն. մինչև որ Նէմցէները եկան մը տաննէ ճէնէնալը աղղային պահապաններով գիշեր ցորէկ կըպըտտէր քաղքին մէջը արգելելու համար խոռովութիւն ֆիլիղները:

### 3 Մայիս:

Մարիլի 28ին երբոր Նէմցէին զօրքը մօտեցերէր Միլանի քովը հոնտեղը մըտնալու համար, բոլոր քաղաքին ժողովուրդը մեծ ուրախութեւ ու ցնծումով Ռօմանա ըսված քաղքին դուռը վաղեցին սէլիը ընելու համար Նէմցէին հետեակ ու ձիաւոր զօրքերը: Ամ մէն ճամբաներուն մէջ մինչև հրապարակը քաղքին պահապան զօրքը շարվերէր երկու կարգ՝ զգուշանալու համար ոպ զի խոռովութիւն չեկայնէր: Սօմմառիվա Նէմցէին մառէշալը և փանդուպայ դեսպանը քաղքին երբոր թէպտրոնին/մէջ երեցանէ, սկսան ժողովուրդները ուրախութեւ ձեռք զարնել ու կեցցէ կանչել: Բոլոր քաղաքը լուսաւորու թի ըրին, և հիջ մէկ տան պատուհանը չի կար որ լուսավորված չըլար շրագով:

Միլանի դաղէթաներուն մէջ պատմովեցաւ թէ դաշնակից տէրութիւնները ցըցուցերն իրենց մեծահոգի առատաձեռուն Փալէզու մէջ, և հրատարակեցին թէ հիջ մէկ բանիմը չէն դպչի փարբզու հնուններուն, բայց ուրիշ Գերմանիայի դաղէթաները պատմեցին ամմէնքը միաբան, թէ ան հնու թիւները որ ուրիշ քաղաքներէն փարբզ տար վաճ էր, կամ թէ ուրիշ մասնաւորի քովէն, ետ պիտոր դարձըլի իւրաքանչիւր իրենց տեղը:

### Վէնէրի 15 Մայիս:

Վէնէտիկ քաղաքը վեց ամիս պաշարեալ մնալէն ետքը, երբոր բացվեցանէ ծովու ու ցամաքի ճամբաները շատ մեծ հանդեսներ ըրին թէ հոգևոր և թէ մարմնաւոր, ժամերը սկսան մէկէն սրբուի դնել ի շնորհակալուի ալ՝ որ զիրենք խալսեց մեծ վտանքէ: Երբոր Վէնէտիկցիք այսպիսի ուրախութեւ մէջ էին, քիջին քաղաքապետը հրաման հանեց մայիսի հին, որ 7ը օր աք Մարկոս քաղքի մայր եկեղեցիին մէջ Ածածնայ պատկերքը հանդիսապէս դուրս հանեն ու դնեն իրեն խորանին վը, և մեծ խորանալ սքուլթի դնել ինչպէս սովորութիւն էր առջի Վէնէտիկին տէրութեւ տանը, և որչափ որ քաղքին մէջ ժողովրդապետական եկեղեցի կայնէ փառաւոր թափօրով մէկիկ մէկիկ դան սք Մարկոս ի շնորհակալուի ալ, և ամմէն օր այնչափ թափօր ելան՝ որ 7ը օրվան մէջ բոլոր լըմընայ ու վերջի օրը փառաւոր հանդիսով մեծ թափօր ելան Սքուլթ քաղքին մէջ:

մէջ. ուստի աս հրամանը մէկէն սկսաւ 'ի դործ դրվիլ, և ամեն ժամերէն կարգով կերթային յայցելուել Սբուծի իրենց կղերով վն ու ժողովուրդներով, և բոլոր քաղքին մէջ ելերէր այնպիսի շամաթայ ու աղաղակ մը ուրախութեամբ մարդ չեկնար ստորագրել:

Երբոր մօտ էր սահմանած օրը լմննալու հրաման եկաւ նաեւ Հայոց վանքին՝ որ իրենց ալ իրենց ծէսին կէորէ գան Սբ Մար կոս յայցելուել Տիրամօր՝ Աճառնին 'ի շնորհակալութի բարերարութեցը որ ցրցուց քաղքին վն, աս պատճառիս համար մայիսի 12ին որ էր վերջի օրը 7 եղբ որոշած օրվան, իրենք ալ թափօր ելան քաղքին մէջ իրենց բոլոր եկեղեցական զարդարանքներով. դպիրները ու սարկաւազները շապիկ հագած իւրաքանչիւր իր աստիճանին կէորէ, քահանաները շուրջառով, և իրենց Եպիսկոպոս զված բոլոր եպիսկոպոս թափամով, առջեկէն ետեկէն կերթային սարկաւազները, գաւազան բռնօղները, և երբոր Սբ Մարկոսի եկեղեցին մտանէ, հանտեղի կանոնիկոսները թունեցան թափօրը, և արժանի Եպիսկոպոս տիմնեով ներս խորանին առջեւ տարին ուրտեղ առաջուց պատրաստված էր քէմ խալով զարդարած չոքելու տեղ, և այսպէս իրենց ցերեւոսեղուելը ընելէն ետեւ Սրբութե ու Աճառնայ առջեւ, նորէն նոյն փառաւոր ալայով ժամէն դուրս ելան ու դէպած գոհաբանեալ երդելով, ու քաղքին հրապարակի ետեկէն պտտեցով սկսան երթալ իրենց տեղը. ետեկէն կերթային կոր ձեռվունին մօտեւով հայոց իշխանները ու ժողովուրդը, և այլ ուրիշ քաղքի աղերսականները: Բայց որովհետեւ անհամար ժողովուրդը պատէր էին թափօրին չորս կողմէն, անոր համար թիւրախ գինաւորները որ կարգաւ թափօրին չորս կողմէն կը քայլէին կոր, թափօրին կարգաւորութիւն չաւրելու համար՝ ճամբայ կը բանային, դերձմ ուրիշ կերպով ճար չի կոր այսչափ սրբը խոնկրված արմարված ժողովուրդէն մէջէն անցնել կարգաւորել թափօրը, և այսպէս 3 քառորդի չափ պտտեցով քաղքի ճամբաներէն դացին մօտն իրենց եկեղեցին:

Աս բանս որովհետեւ նոր բանմունք, ու Վէստիկ բլրը բանի որ եղերէր չէր տեսած այսպիսի բան մը, անոր համար շքաթանութիւն ամիսներով առ թափօրին վն կը խօսէին լսելով շատ ցեւեւանդական ու բոլոր քաղքին բարի օրինակ տրվող թափօր էր, և բոլոր իդալական դաղէթաներու մէջ ալ տրպակեցան աս հանդէսը դովասանքներով:

Աս հանդէսները ու ուրախութիւնները էին մէկ առաջաբանութիւն իրիկվան մեծ թափօ-

րին որ պատմենք հիմայ: Կէսօրէն ետեւ սա, հալթը չորսին ամեն թափօրի պատրաստութիւնը տեսնված էր թէ ժամուն մէջ թէ դուրսը, և սահալթը 4 ու կիսուն մօտերը սկսաւ հանդէսը ժամուն մէկ դունէն դուրս ելալ: Վէստիկի ամեն ժամերուն քահանաները իրենց կրօնիկոսներով ու ժողովուրդներով ամենքը մօմ բռնած Սբութե առջեկէն սկսան երթալ կարգով. ամեն ժողովուրդապետական խումբին առջեկէն կերթար եկեղեցական զարդեր, անխիւ անհիւ վառած հաստ ու բարակ մօմեր, և իւրաքանչիւր խումբին առջեկէն աղերսական մարդիկներ՝ երեսնին ծածկած բոպիկ ոտով հաստը կերոններ կրտանէին. աս խումբին ետեկէն բոլոր քիլի մեծամեծները, իշխանները, դատաւորները, իրենց՝ ալայի զգեստով հալթած, ձեռվունին մօմ, ու ալ կողմերին մէյմէկ աղբառ (ինչպէս որ սովորուել էր հին Վէստիկի տէրութե տօներ) կերթային Սրբութե առջեկէն. աս իշխանները իրենց ձեռքի ունեցած հաստը կերոնները դէպ 'ի վար ծռած բռնեքէին որ 'ի պատիւ Սրբութե հալթ մաշի. աս խումբերուն մէջ կար դունդ դունդ զինուորներ հալթած զարդարված, և առջեկուն կերթար զինուորական չալղներ:

Աս խումբին ետեւէն ալ եկեղեցական զարդերով հալթած զարդարված քահանաները, ասոր ետեւէն կուգար կոր Սրբութե փառաւոր ամպսոլանիով որուն կողմերը սանքի բռնէր էին քաղքի իշխանները, դերձմ ծանր բան ըլլալուն համար իրենք չէին կրնար տանել, աս պատճառով իրենց տեղը իրենց ծառաները դրած էին, և իրենք ամպսոլանիին վրայէն կախված ոսկի քիւսկիւններ բռնած կերթային. թափօրը սկսեկէն վերջը 4 սահալթ շարունակ ժամուն մէկ դունէն ելաւ ժողովուրդը ու հաղիւ թէ Սրբութե անկից ետեւ ելաւ, ասկից մարդ կրնայ մակաբերել թէ որչափ մարդ կար միայն թափօրին մէջ:

Երբոր Սրբութե ժամին դունէն դուրս ելանէ սկսան մէկ դիէն թափօրը նետով ծովուն մէջ եղած նաւերէն, մէկ դիէն զինուորական չալղները, մէկ դիէն գանակները որ շարունակ կը զարնվէին 'ի պատիւ Սրբութե՝ կը թընաւորէին կոր բոլոր քաղքին հրապարակը, մէկ կողմանէ ժողովուրդեան ցեւեւանդութիւնը՝ որ ուսկից որ կանցնէր Սրբութե դետնին վրայ չըբած կուտային Սրբութե իրենց յարգութիւնը. և վերջապէս կարճ խօսքովմը, ամեն միտքէ անցած փառաւորուելը ու հանդէսը կերեւար աս թափօրին մէջ: Սրբութե կրտաներկոր մէկ եպիսկոպոսը (որովհետեւ նոյն միջոցին քիլի պատրիարք չեկար) և առջեկէն ետեւէն հալթված

ված տղաքները ծաղիկ սերփմիշ ընելով կեր  
թայինկոր, և այսպէս փառաւոր հանդէսով  
պտրտեցան քիթի հրապարակին մէջը ու դա  
ցին մոտան նորէն ժամ, ու հոնտեղը եպար օրհ  
նութի տրվաւ Սրբութիւն ու լմբնցաւ հան  
դէսը:

Այսպիսի թափօր Աէնէտիկ քաղքին մէջ  
քիչ եղած էր: Աս 7ը օրվան մէջ որչափ որ  
մոմ վառեցանէ ան հանդէսիս համար, ինչ  
պէս որ հիսապ եղանէ ֆրանսրդի տերուե  
տոները ծր տարվան մէջ այնչափ մոմ չէր վա  
ռած, զերէմ ֆրանսրդը արդեւէր էր շատ մոմ  
վառեղ ժամերուն ու հանդէսներուն մէջ:  
Հանդէսին ատենը քաղքի հրապարակին մէջ  
40,000 մարդէն աւելի կար:

Աս հանդէսը լմբնցանէ Աէնէտիկի ալ  
նրվական խաթուններնալ տակ չուղեցին  
մնալ, իրենց մէջը ընկերուի ըրին ու շատ բա  
տակ տրվին, և նորէն սք Ածածնայ պատկե  
րը 3 օր փառաւոր հանդէսով դուրս դնել  
տրվին, ու վերջի օրը քիթի հրապարակին մէջ  
թափօր հասնել տրվին: Նոյն օրվան գիշերը  
Փափին ազատուե համար բոլոր քիթը փա  
ռաւոր լուսաւորութիւն ըրին:

Ասիկա եղաւ իրենց հոգևոր ուրախութիւնը,  
իսկ քաղքական մարմնաւոր ուրախութիւնը  
ըրին մայիսի 15ին՝ երբոր եկաւ Բրինչի  
է Խայոյի որ էր էն գլխաւոր կառավարը  
Իտալայի: Աս Բրինչիէն երբոր Մհա  
թաա հասանէ, Աէնէտիկի իշխանները,  
աղնրվականները, Ճէնէպանները, փառա  
ւոր զարդարված խայրներով լառաջ գա  
ցին ընդունելու զԲրինչիէն ու բերելու  
Աէնէտիկ: Բոլոր քաղքի հրապարակին մէջը  
զինուորները պատերազմի կարգով շարված  
պատրաստված կեցերէին, նմանապէս զին  
ուորական չալըքներուն զունդը, և ան  
համար բազմութիւն ժողովրդեան:

Երբոր Բրինչիէն իրեն ալայովը մօտե  
ցաւ Աէնէտիկին, ամմէն կողմէն տերուե  
նաւերը սկսան թօփ նետելով բարե տալ,  
կէս սահաթի չափ շարունակ թօփ կընեա  
վէր: Սահաթը 12ին մօտերը Բրինչիէն հա  
սաւ Աէնէտիկ ու ցամաք ելաւ քաղքի հրա  
պարակին իսկէէն, և փառաւոր ալայով  
զնացին սք Մարկոսին ժամը քէտ ան Գոհա  
բաւէն քսելու, ու երբոր ժամին ելանէ  
Բրինչիէն թալիմ ընել տրվալ ան զինուոր  
ներուն որ շարված կեցերէին քաղքի հրա  
պարակին մէջը, անկից վերջը զնաց իրեն սա  
րայը: Իրիկունը մեծ ու խիստ փառաւոր  
լուսաւորութիւն ըրին քաղքին ամմէն դին այն  
պէս որ քիթին մէջը եղողները չիմացան աս  
օրվան գիշերը. քաղքի հրապարակին միջև  
Փէնիէ լսված թէատրոնը՝ ուսկից որ անց

ներ պիտոր Բրինչիէն թէատրոն երթալու,  
սրին սրին դրած մաշալներով լուսաւոր  
ված էր, բոլոր զանկալատունները, բոլոր  
տուններուն պատու հանները սրին սրին ծրաղ  
ներով լուսաւորված էր, այնպէս՝ որ քիթին  
լոյսը երկինքը կարմրուցները իբրև մեծ  
եանդնի ալէֆիմպէս: Այսպիսի ուրա  
խութե մէջ կըղուարկոր երկինքը նաև ժո  
ղովրդոց ուրախութե ձայներէն, թօփերուն,  
չախալօզներուն, ֆիշէնկներուն շամթա  
ներէն: Աս ուրախութիւն իրեք օր քէց:

## 29 Մայիս:

Եւմեցէին կայսրը մայիսի 13ին իրեն ձեռք  
վը գրեց մէկ թուղթմը Ուկարթի Բոնթէին  
որ էր Պօնտիայի արքունի ատենադպիրը Խ  
վան Էֆէնդիսի: աս թղթին մէջը կիմացնէր,  
թէ բոլոր Լոմպարտիան հանդէրձ ամմէն  
Աէնէտիկի սահմանով որոշված է՝ որ Նէմ  
ցէին պիտոր տրվի. աս Բոնթէնալ մէկէն աս  
խապարը գրեց Աէնէտիկ Բրինչիէն Ռայո  
Բլաուվէնին որ էր մեծ կառավար՝ բոլոր Ի  
դալիայի զինուորական կարգադրուե, և աս  
միջոցներուն Աէնէտիկ էր:

Մոսկովին կայսրը, և Պոուշին թիւորը  
պիտոր ելային Լոմպա երթալու համար:  
Եւմեցէին կայսրնալ ճամբայ ելար պիտոր  
Փարէզէն երթալու դէպ ի Վիեննա: Երբոր  
Լոմպայէն դառնանէ Մոսկովին կայսրը  
ու Պոուշին թիւրը՝ պիտոր Վիեննա երթան,  
և հոնտեղը պիտոր ըլայ Եւրոպայի լէհ  
նուր խաղաղուե վերջի ստորագրութիւն:

## Փ Բ Ա Ն Ս Ա:

### Փաբէլ. 16. Ապրիլ:

Եւմեցէին կայսրը ապրիլի 14ին հասաւ քրոս  
պուս՝ որ է երկու բօստ Փարէզէն հեռու,  
գիշերը հոն կեցաւ ոմ զի էրթէսի օրը փա  
ռաւոր հանդիսութեամբ Փարէզ մտնայ:  
Ամսուս 15ին առաւօտեան սահաթը 8ին  
ձի հեծաւ կայսրը Էարէնթօնի պատնէշնե  
րուն քովը. լառաջ եկերէին Փարէզէն մին  
չև աս տեղը Մոսկովին կայսրը Պոուշին  
թիւրը ու ուրիշ երեւելի ձէնէպաններ ու դեւ  
պաններ ասոնք ի պատիւ Եւմեցի կայսր  
ուսկից որ պիտոր անցնէիննէ շարված էր եր  
կու շարք փառաւոր հաղված զարդարված  
զորքեր. աս փառաւոր հանդէսը երբոր հա  
սաւ 10եղ Լուիսին լսված պատնէշներուն  
առջև, կեցերէր փառաւոր զինուորական  
հանդէսով ֆրանսրդի աղապին պահապա  
նաց գունդը՝ խառնրված դաշնակցաց զորա  
ցը հետ. հոնտեղը լառաջ եկաւ նոր թիւրին  
եղբայրը որուն չորս կողմը պատերէին ֆրան  
սրդին մատչալները: Ճամբանիւր ու պատ  
նէշ-

նէշներուն վր' անթիւ անհամար ժողովուրդ ղեկներէն, ու ուրախութեամբ ծափ զարնելով կը շնորհաւորէին կայսեր դաւը. Լուիճի ըս ված հրապարակին մէջ կեցան թէրները ու շարեցին իրենց առջև հոնաեղի եղած զօրքը որ կար 25 հազարի չափ ու կըրթուէր ընել տրվին իրենց, և երբոր հանդէսը լըմնցաւ նէ դացին Բրինչիքէ Պորկեղին պալատը ուրտեղ որ պատրաստութեան: Թէրին եղբայրը որ էր նոյն ատեն Փարէզու մէջ տեղակալ Թէրին տեղը (որովհետեւ որ Թէրը հոն էր դեռ) ներկայացուց Նէմցէին կայսեր բոլոր Մատէշալները: Հոստեղը Նէմցէի կայսեր հետ հաց կերան ամօն Թէրները ու Բրինչիքէները:

Իրիկունը Թէրները ամօնը մէկէն դացին թէատրոն: Էն առաջ մտաւ Թէրին եղբայրը, ուրտեղ պատրաստված էր իրեն համար փառաւոր տեղ բոլոր Թէրական նշաններով. երբոր ժողովուրդը տեսաւ զափ մեծ ուրախութեամբ զնոցէն ծափ զարնելով կեցցէ կանչելով, մէկ քանի վայրկեան անցաւ չանցաւ, եկան մտան կայսերը և Պաուշին թաղաւորը իրենց համար պատրաստած տեղերը: Միկարելի է որ մէկը կարող ըլլայ բացատրելու ժողովուրդեան ուրախութիւնը երբոր տեսան Նէմցէին կայսեր որ եկաւ մտաւ իրեն տեղը. բոլոր ժողովուրդը մէկ բերան կրկանէր ինչքէ Քրանչիսոն չայր, ինչքէ մեր պապիներէ և մեր երեւելիք, ինչքէ Բէր: Խաղին միջը երբոր կուգար ան յօղվածները որ յարմարուցած էր դաշնակից կայսերաց վր', նորէն կըսկըսէր ժողովուրդը ձայն վերցընել ու ծափ զարնել:

Բոլոր Քրանսան այնպիսի ուրախութեամբ լըցունէին, որ մարդ կարծէր թէ ազատութիւն իրել մէկ զերուէմը, և այնչափ սիրելի եղան Քրանսորդներուն դաշնակիցները որ չէին ուղեր հեռանալ իրենց աչքին առջեւէն աս փառաւոր քաջագունները:

Պոնաբաութէն առաջուց իմանալով թէ ինչ պիտոր գայ Փարիզու գլուխը, անոր համար ծածուկ հրամայեցին որ հասարակաց խաղնաէն խելմը բան փայտընեն ուրիշ տեղ, և փախուցեցին. բայց Օսլանսին մէջ երբոր իմացան թէ հոն է աս փախուցած դանձը, մէկէն բռնեցին. աս բանս երբոր առժամանակեայ կառավարութեան տեղանք հասաւ նէ, հրաման հանց որ ինչխտար մարդ կայ որ կըրիսխընեն կոր աս դանձին վերաբերէր բաները, ուր որ հասերենէ մէկէն իմացընեն ու աման ան տեղին կառավարութեան տեսնին, և կըսպառնար ծանր պատիժներ անոնց՝ ով որ չիկատարէ աս հրամանը: Ասկից զատ պատմըլեցաւ թէ բաց

իման ճեվա հերներէն՝ որ էր Քրանսայի թաղաւորութեան աթոռին, Օսլանսին ու Պոնաբաութէն բռնեցին 44 միլիօն զուռուշ: Ռուստամ առաջին սենեկապետը Նաբոլէօնին՝ որ աղգաւ հայ էր և շատ մեծութեան հասերէր անոր ձեռքովը, երբոր Նաբոլէօնը Էլլա կղզին պիտոր խրկէիննէ՝ չուղեց երթալ իրեն աղային հետը, և մնաց Փարիզ: Պոնաբաութէն գաղէթաին մէջը ապրիլ 14ին խապարներուն տակը կըպատմէ թէ, Ապրիլ 13ին Պոնաբաութէն կըկենար դեռ ֆօնդէնէպլօ, և շատ տկարացեցին պատճառաւ հիւանդութեան, և ինչպէս որ կերենար նէ հիւանդացեցին թէ ֆիլիդապէս թէ բարոյապէս:

Ինչպիսի որ հաստատ պատմըլեցանէ, Լօնտոնի սարաֆները մէկ տեղ ժողովք ըրին՝ փոխ տալու համար Լուիճի Քրանսայի նոր Թէրին 12 միլիօն օթէուլին. Քրանսայի թաղաւորը պիտոր տար հարիւրին 3 աս ստակին շահը:

Օգիքո Քրանսորդին մառէշալը Ապրիլ 16ին հրատարակեց մէկ ծանուցման թուղթ մը Վալէնցայի մէջ եղած Քրանսորդի բանակին, աս թուղթին էն հարկաւոր լսելու բաները է աս հետեւեալ խօսքերը: «Ով ղին ունորներ. ասկից ետեւ աղատ էք ձեր երդումներէն՝ որ ըրերէիք Պոնաբաութէին, դուք ասկից ետեւ աղպիւնէք որուն ձեռքնէ հիմա Թէրութեան. դուք ասկից ետեւ աղատ էք՝ աթոռէն հրաժարելուն համար մէկ մարդուն՝ որ զոհ ընելէն ետեւ միլիօնաւոր մարդիկներ իրեն փառամոլութեան համար չըգիտցաւ մեռնիլ երբեք մէկ զինուորիչ:

Ինկիլդէստանէ եկած մէկ քանի թուղթերուն խապարներուն կէտի երբոր Լուիճի 18երդ Քրանսայի նոր Թէրը դեռ ինկիլդէստանէն էր, շատ Քրանսորդի գերիներ որ հոնտեղնէին, ասին ձերմակ բոցօտմաներ, և ուղեցին ծառայել նոր Թաղաւորին, անոր համար թագաւորնալ կազմեց ասոնցմէ զանազան գունդեր՝ որ ետքը իրեն հետը Քոսան աս եկան:

21 ին

Նէմցէին, Մոսկովին կայսերը ապրիլ 19ին դացին Ռամպուիլը հաց ուտելու Մարիա Լուիզիա կայսրուհիին բովը. աս Բրինչիքէստան ապրիլ 21ին ծամբայ ելաւ Քրանսան Ալեքսան Էրթալու համար իրեն տղովը. կըսէր թէ Շէմպրուն պիտոր կենայ մի քան որ Բառմայի մէջ իրեն համար պալատ շինվի, որ երթայ ստի հոն և վարէ իրեն իշխանութիւնը:

Ապրիլ 20ին - իրիկվան սահաթը ծին մօտիկ

տիկները Պօնաբառութեն ճամբայ ելաւ Փօն  
 թէնըպօյեն դէպ 'ի թրօսիէճ երթալու : Պօ  
 նաբառութին ընկերութի կրնէինկոր Բօլէո  
 Ֆելտմառեշալը, Սթուֆալով Մոսկովին տե  
 ղակալ ճէնէնալը , Բամբակէ ինկիլիզին զօ  
 րապետը , Թրուքսէն Պոուշի զօրապետը .  
 Տանդերձ մէկ քանիւն հարիւր հողիով . շատ  
 թէւալիւ մահանաներով ուշացուց մինչեւ աս  
 ատեն իրեն ճամբայ ելլալը Փօնթէնըպօյեն  
 Էլպա երթալու : Պօնաբառութեն յառաջ թ  
 զճամբայ ելլալը Փօնթէնըպօյեն , ժողովեց  
 իրեն քովը եղածները ու աչքէ անցուց զօր  
 քը և յորդորեց որ աղէկ հաւատարմութի  
 մասն իրենց նոր թէրին հետը ' ուն զի չըլլայ  
 թէ ելլայ քաղաքական կրօնի Փոսնապու  
 մէջ : Պէթնանա Ճէնէնալը ուղեց Պօնա  
 բառութին իրեն երթալ ու իր հետը մընալ :  
 Պօնաբառութեն իարզէն շատ գիտունց գիր  
 բեր բերել տրլաւ իրեն ճամբա . և խնդրեց  
 նաեւ առժամանակեայ կառավարութի ' որ  
 մէկքանի խելացի ու գիտուն մարդիկներ խըր  
 կէ Էլպա կըղզին : Լէֆէֆր Տէսնուէթ Փրան  
 սըղին ճէնէնալը էր գլխաւոր հրամայողը Պօ  
 նաբառութեն տանող խումբին :

Փրանսըղի նոր թէրը վէրս ըսաւ ' որ որչափ  
 Փրանսայուն մէջ Սրբազանին վերաբերեալ  
 բաներ կայնէ հոռմայէն բերած ' ք զարդե  
 րը , կնիքները , քիւթիւկները ևն , մէկէն ետ  
 խրկեն Հոռմա , Սրբազանին :

Կարապէղյան Գաղէթանէրուն մէջ իւր քապա  
 ճէյան Փօնթէնըպօ , և իւր քապա ճամբայ տրին  
 Սրբազանը աս հետեւեալ պատմութի :

Պրուժէսին եպիսկոպոսը ' ուրիշ մէկքանի  
 եպիսկոպոսն հետ գացին Փօնթէնըպօ ' վոխե  
 լու ճամբա Սրբազանին խորհուրդները , ու  
 աս խոսիւնները բանիմը յարմարցնելու .  
 երբոր Սրբազանը լսեց թէ եկերեն աս եպիս  
 կոպոսները , եղաւ իրեն առջի պատասխանը  
 աս խօսքերը խորացէ ' որ մեռնիմ աս ' աչաւ շար  
 չարաններու մէջ . առջի բերանը Սրբազանը  
 հրաման չհարկաւ որ աս եպիսները մըտնան  
 ներկայանան իրեն առջեւ , և ինչ որ կու  
 ղեննէ թղթով գրեն իմացնեն ըսաւ , անոր  
 ճամբա թուղթ գրեցին Սրբազանին , և աս  
 թուղթին մէջ կըսէին թէ Պօնաբառութեն կը  
 խոստանայ ետ վարձընելու նորէն իրեն ու  
 նեցած տեղերուն կէտը . Սրբազանը երբոր  
 աս լսեց , հրաման տրլաւ որ ներս մտնան ,  
 և մէկէն ըսաւ ասոնց , Սրբայ պետրոս ժառան  
 Գործէ եւ պեր լիմ , ասոր պէրը եկեղեցին է , ա  
 նոր համար լիմ կնար հրաժարել և ոչ մէկ պապի  
 չէրորէնալ , ուստի ըսէ ' չէր կայսեր . աղէկ գե  
 րէմ որ իւր եւ իմ մեղացաւ համար Հոռմ չընենա՞մ

դառնալէ , պետր յաղթանալով դառնայ ինի յա  
 ջորդա , իւր պէտր Գրանսըղին դերոմէն պետր  
 ղանայ ' ան կերպով արգելելու : Ենթը սկսաւ մէ  
 կէն արդարացնել Պօնաբառութեն , բայց  
 սրբազանը մէկէն պատասխան տրլաւ ' և նա  
 պալինիմ դառնալից Բէրայ : Ենթը աս խօսքէն  
 քիչմը շփոթելով ըսաւ , թէ աս խօսքերով  
 ինչ կուզէ իմացնել . Սրբազաննալ պատաս  
 խան տրլաւ , ինչի պարտաւ լի որ բացաբէմ , և  
 չեղի հիւ պէտր լի որ իմանա :

Ենթը երբոր տեսաւ որ իր տմկն ջանքը  
 վայրապար եղաւնէ , անատենը ըսաւ , Պօ  
 նաբառութեն միտք ունի որ զքեզ նորէն հոռմ  
 դարձնեն . Սրբազանը անատենը հարցուց  
 թէ միայն ինքը պիտոր երթայ , թէ կարօի  
 նախներնալ իրեն հետը պիտոր դան , պատաս  
 խան տրլաւ եպիսկոպոսը թէ հիմակվան հի  
 մայ ' անկարելի է ատ բանը . աս երբոր լսեց  
 Սրբազանը ըսաւ , Բարի է , որովհետեւ չէր կայ  
 րը դեռ ինչ ճանաչայ իբրեւ ' Բէկ պարզ կրօնաոր  
 ( ինչպէս որ էս ալ ինչապա ) ' ինչի աւրել բոն  
 պէտր լի , պայ ինչի ինչի մէկ ասապայմը . ինչ  
 բաղանչաւ ' Ինչի ան է որ էս Հոռմ դառնալ ' ի  
 Գործ շինելու համար ինի պարտաւորեալ պա  
 րտաւ : Աս խօսքիս մէկէն պատասխան տը  
 վաւ եպիսկոպոսը , Անանիոսն չ' չայր կայ  
 րը գիտէ թէ ինչ պատուով պէտք է խրկել  
 զձեզ . որոշերէ մէկ զօրապետը որ առաջ  
 նորէն ձեղն : Սրբազանը նորէն ըսաւ ուրէն  
 ասիկա գեղ ասապայի մէջ չեմնայ , և այսպիս  
 խրկեց ենթը իրեն քովին :

Անիկա խոսքէն ելալունպէս մտաւ զօրա  
 պետը և իմացուց Սրբազանին թէ ինքը ո  
 րոշված է ընկերութեն ընելու իրեն մինչե  
 հոռմ , անատենը Սրբազանը ըսաւ , հիմա ծաւ  
 քայ լիմ ելալ , լաւը պատարաւ ընելի ետեւ , զօ  
 րապետը ասկից ետը ամենեւին չհհեռացաւ  
 Սրբազանին քովին : Սրբազանը կանչեց ' ամ  
 մէն կառտինաները որ էին 17ը հողի , և  
 հետ տալու իրեն օրհնութիւն ասոնց ' զօրա  
 պետին առջեւ , հրամայեց նախ ' թէ չիտա  
 նին իրենց վիճ Փրանսըղի տերութիւն առած  
 պատուոյ նշաններ : Երկը , չնդունին եկա  
 մուտ չէլէր Փրանսըղին : Երբորդ , հիւ մէկ  
 այնպիսի կոնոյ դիաբէնիճ լերթան երբոր  
 Փրանսըղի տերութիւն պաշտօնատեղներուն մէ  
 կէն կըհրապիւրկիննէ :

Սրբազանը Փօնթէնըպօյեն ճամբայ ելաւ  
 Յունկարի 2 ին կիրակի օր կէսօրը . ճամ  
 բան կերթարկոր խմլայի եպիսկոպոսի անու  
 նով զերէմ այսպէս անուն դրին իրեն վիճ : Հա  
 սաւ Օպէանա և անկից սկսաւ շիտով գալ  
 Հոռմ : Այսպէս գիտէ յաղթել ճամբերու  
 թիր ու քաղաքընտելի նաեւ անյաղթելի  
 թագաւորներուն բռնութիւն :

Փարիզու արքեպիսկոպոսը երբոր մեռանէ, դէր վեցաւ անոր տեղը Տասթրո անունով մէկը վերջոր կանոնական հաստատութիւն: Աս վերջոր սերկիւն ըրեր էր Պօնաբառութիւն, ու ասոր տեղը իրեն քեֆինէ դրեր էր եպիսկոպոս Մօսի եպիսկոպոս, բայց երբոր բաները փոխակցանէ ինկաւ իշխանութիւն Մօսի եպիսկոպոսը երբեւն ապօրինաւոր ժառանգ անունին, ու հաստատեցին նորէն աս վերջորը որ ապրիլի 21ին դարձերէր իրեն սերկիւն եղած տեղին:

Բոլոր Մոսկովին ձեռնադրեցին օֆֆիցիալները՝ զօրքերը դրերէին նաեւ ձերման քօքօտա իրենց քօքօտային հետը: Ինչպիսի որ հաւանաւ պատմութեան 100,000 ինկիլի ուղերէն հրամանագիր բաւարարեցին ինկիլի տէրութիւն, որ ըսկետրուպէս հազար դակցութեան երկու տէրութեան մէջ, պիտոր ֆրանսա երման:

Մայիսի 2ին Լուիսի 18երորդ ֆրանսաի նոր թիւրը եկաւ մտաւ փարէզ իրեն Մայրաքաղաքը:

## 5 Մայիս:

Լուիսի 18երդ ֆրանսաի նոր թիւրին փառաւոր հանդիսով փարէզ քաղաքը՝ համառօտ ժողոված փարիս Մօսկովին:

Մայիսի 3ին թիւրը ճամբայ ելաւ Սէն-Ուէնէն հանդերձ ան ձեռնադրեցին Մօսկովին զայն երբեց յարգութեան. անթիվ անհամար բազմութիւն ժողով ըրդեան փարէզին, գեղերէն, ու ուրիշ մօտիկ քաղաքներէն ժողովեցին ճամբուն վր ըսկից որ անցնէր պիտոր թիւրը: Մէկ դունդմը աղագային պահապաններէն ձեռնոր, մէկ գունդմընալ հետեակ թագաւորին առջեւէն ճամբայ կը բանային կոր, ար զինուորներուն անմիջապէս ետեւէն կուգարիոր երկու առապայ որ էր առժամանակեայ կառավարութիւն պաշտօնատարներուն: Ասոնց ետեւէն կերթարիոր ան առապան որուն մէջնէր թիւրը, անկուլիէմի տուրքսան, Բօնտին Բրինիւրէն; ու Պօնպօնին տուգան, ասոնք են թիւրին եղբոր տղաքը. թագաւորին եղբայրը ձեռով կերթարիոր առապային աջ կողմէն, հանդերձ ուրիշ ֆրանսալի մառեշաւորով, ձեռնադրեցին զորապետներով: Պէտքիւն տուգանայ կերթարիոր ձեռով առապային ձախ կողմէն, հանդերձ ֆրանսալի մառեշաւորով, ձեռնադրեցին զորապետներով: Կրա

մանթին ու Հալլերին տուգայները իբրեւ զօրապետ թիւրին պահպանութե կերթարիոր առապային քովերէն ձեռով. առժամանակեայ պատերազմին մեծ պաշտօնատէրը, և աղագային պահպանայից գլխաւոր ձեռնադրեցին վաճ կերթարին մառեշաւորուն հետը: Պէտքիւն մառեշաւոր հանդերձ ուրիշ երկու օֆֆիցիալներով, կերթարիոր թագաւորին առապային առջեւէն ձեռով: Մօսկովին մառեշաւոր խելմը ուրիշ օֆֆիցիալներով կերթարիոր թիւրին առապային ետեւէն. աս առապաներուն ետեւէն կուգարիոր անհամար առապաներ ալ որ էին իշխանադուն խաթուններուն, ասոնց չորս կողմէն պատերէն ձեռնոր: ու հետեակ զօրքերը աղագային պահպանայից դունդին:

Փարիզու քիթապետները կեցերէին քաղաքի պատնէշներուն առջեւ և երբոր քաղաքը պիտոր մոտարնէ, իրենց յարգութիւն ընէն ետեւ, Բապրօլ Սէնտին գլխաւոր կառավարը ըսկաւ թիւրին խօսիլ այսպիսով. «Ո՛ր թագաւոր ատենը քաղաքական կառավարուն քուլին աղոր փարէզ քաղաքիդ, կը դնէ ձեր տէրութեան սովորներուն տակը Սթոյն Լուիսի տէրութե մայրաքաղաքին բանալիները: Աճ իրեն դժուր ընծայեց վերջապէս մեզի մեր թագաւորը, և շնորհեց մեզի մէկ հայրմը ինչպէս որ կը փափաքէին ամեն ֆրանսալները... կեցցէ թագաւոր, կեցցէն Պօրպօնեանք ևն ևն» և բանալիները թագաւորին տալու ատենը պատասխան տրվաւ թիւրը այսպիսով. «Ահաւանկ վերջապէս եկալ հասալ փարէզ իմ գեղեցիկ քաղաքիս մէջ. սերը որ այսօրվան օրս կը ընդունէ ինձի ասիկայ մեծապէս կը շարժէ սիրտը: Տե՛ղ մէկ բանմը չէր այնպէս ինձի սիրտը ինչպէս տեսնալը ան արձանին տընկղմիլ և մին աղբորական առջի պապերուն մէջը որուն յիշելը միայն է իմին սրտիս էն սիրելին, աս աս բանալիները, քեզի կուտամ, աս բանալիները տահա քան զաս աղէկ ձեռք չեկրնար յանձնըլիլ. քան զաս աղէկ ու արժանի իշխանմը չիղըմըմըլի պահել զասոնք»:

Աս լոմընալէն ետեւ սկսան երթալ ու եկան մօտն եկեղեցին ու փառաւոր հանդիսով երգեցին դեզ ամ գահաբանեմը ի շնորհակալութիւն այս աս մեծ եկեղեցին այն պէս խնամալի լոմըներէր ժողովուրդներով, որ ամենեւին շարժելու տեղ չէր մնայեր: Աս լոմընալէն ետեւ թիւրը գնաց դոյլը ու թիւրի կանցներ թիւրը ճոռած էին ամեն տեսակ ժողովուրդներ, զինուոր, օֆֆիցիալ, քաղաքացիք, նմանապէս լոմընած էր բոլոր տու

տուններուն պատուհանները, և ասոնք ամ մէջը մէկ բերան կը թընտացնէին հոր օդը կանչելով, կեցցէ՛ արքայ, կեցցեն Պօրպօնեանք. հանդէսին մէջը կային նաև բոլոր դաշնակցաց զօրքերնալ, ամ մէջը նոյն ուրախութիւն լցունած էին: Թէրը հասաւ պալատը սահմանը ճին մօտերը, աս անթիւ ժողովուրդը դաջին լցվեցան Քարրուսէլ դաշտին մէջ, պալատին չորս կողմը, պարտեզներուն մէջ և միշտ նոյն բանը կը կանչէին կեցցէ՛ արքայ, կեցցեն Պօրպօնեանք, Թէրը կերենար երբեմն երբեմն պատուհաններէն ժողովուրդեան: Գիշերը բոլոր քաղաքը լուսաւորուի ըրին շատ վարպետ ու մարիֆէթի գիւտերով ձևերով, այնպէս որ ըսին թէ Փարէզ քանի որ Փարէզ եղերէր, այսպիսի հանդէս տեսած չունէր:

#### 7. Մայիս:

Մայիսի ճին Փրանսայի Թէրը ըրաւ աս հեռակէ վճիռները. նորէն ետ դարձրի օլանտաի տէրուէ 17 մնաուկ չին վճիռներուն, հրովարտականերուն՝ քիւթիւկները՝ որ առջի Փրանսոյին կառավարութիւնը Օլանտայէն Փարէզ բերաւ: Մէկ ուրիշ վճիռովմը նորէն ետ դարձրել տրվաւ ան բաները որ Պօնաբաւթէն Սպանիայի երևելի տնտուներու ձեռքէն առեր բերերէր Փարէզ: Ապրիլի 21ին առժամանակեայ կառավարուի ըրաւ աս հեռակէ վճիռը: Երբոր խաղաղութեան առաջին սկզբունքը հաստատվի Փրանսոյի ու դաշնակից տէրուէց մէջ, կի՛ թէ ըլլայ մէկ իջնուոր զինադադարումը, պատերազմի ու բեռան նաւերուն թիվը վեց չըջակայ ծովեղերեայ տեղերուն՝ ըլլայ հիմակվան հիմայ այսպէս: 13 Պէյրիկ նաւ. 21 Փոէկաթ, 27 Քօրվէթթէ ու Պրիկ. 15 Ավվիզի. 13 Ֆլութէս ու կապարրաս, 60 ալ բեռան նաւ:

Նեմցեստանու կայսրը ընկերութիւն էր երևելի օֆֆիցէալներուն մայիսի 17ին գնաց սէյր ընելու Փարիզու Թէրաց գերեզմանները որ մինչև ասօրս դեռ հիւ մէկ թագաւորմը չէր գացեր սէյր ընելու: Փարիզուն Սօնիթօը այսօրվան դաղէթային մէջը ըսկաւ դնել Փրանսիկոս կայսեր համար կայսր Նեմցեստանու և ոչ Աւստրիայի: Փարիզու մէջ այնչափ Փրանսոյի օֆֆիցէալ կար որ 6 հարիւր հաղորդար բաւական կըրնար ըլլալ: Ինչպէս որ ըսվեցանէ Մոսկովին կայսրը առաջարկեց տէրութե որ թէ հրաման տային առնու ասոնցմէ 10 հաղարը իրեն ծառայութե համար:

Փարէզ այնչափ օտարականներ եկան աս դիէն անդիէն՝ որ մէկ օրվան մէջ լստա-

ռեաճիները ու խօնախիւները կը վաստակէին 1,200,000 դէշ: Ան տեղերը որ թէատրոնի մէջ տէր ունի, և խաղի ատեն քերայով կուտան, մէկ իրիկունմը երբոր խաղ պիտոր ըլլար, ու Թէրական աղքատօճմը հոն պիտոր դարնէ, մարդուն մէկը տրվալ 1200 ֆրանքի (մէկ Փրանքին՝ հիմակվան Ստանպօլի մէկ դէշնէ) մէկ տեղիմը համար, բայց տէրը աս տեղին յանձն չառաւ տալու ստակը քիչ է տէի: Ո՛վ որ այսպիսի երևելի թէատրոնի կերթայնէ՛ պէտք է որ առաջուց թուղթ ունենայ, աս թուղթերը կը ծախվէին պաղիսին 40 դէշ, պաղիսին 20 դէշ:

Մայիսի գաղեխներուն մէջ կարդացվեցաւ Կէլ-Լիպէզը Փարէզի ժօբերը եղած պապերայններուն վրայ, բայց ասոր մէջ շարք նոյն ըլլալուն համար աս ըի Կիպէլերուն մէջը պապը լաճներուն հէպը, միշտ ասոր մէջն համառօտ կը խաղէ ան բաները՝ որ ըրապարմեցաւ աս ըի ներքին միջ:

Պօնաբաւթէն մարտի 20ին ժողվեց իրեն բոլոր զօրուի, և կուզէր դաշնակցաց բանակին հաղորդակցուի կըտրելով մէկ զմէկէ, մէկի մէկի պատերազմի, մանաւանդ Պոուշի դունդին հետը, բայց դաշնակիցները աղէկ կարգաւորեալ պահելուն համար իրենց բանակին դէրքը Պօնաբաւթէն յոյսը պօշեաւ, զէրէմ երբոր Փրանսոյներուն դունդը հանդիպեցան դաշնակցաց դունդերուն՝ որ ամ թախրմով պատրաստված էին պատերազմի, մէկէն Աուսթրիականին Բրինչիբէն, ու Վրէտէ Պալիէնացուց Ճէնէնալը, որ շատ սիրելի էին դաշնակից Թէրաց իրենց բաշնութեը համար, իրիկվան դէմ Արչիս քիլին առջեւ պատերազմեցան, և պիտորմը քիչ մինչև դիշերը: Արչիս քաղաքը շատ տեղէն բռնկեցաւ ու մոխիր դարձաւ, պատերազմէն ետեւ բոլոր դիշերը պատերազմի պատրաստութե տեսնվեցաւ. աս դիշեր բոլոր դաշնակից Թէրերը հոս էին ու մէկ դին մէկալդին կերթային սիրտ տալու իրենց զօրացը երթէսի օրվան պատերազմին հմը: Երբոր արեգակը ծագեցանէ երկու բանակներնալ խղղղն պատերազմի պատրաստված էին:

Դաշնակիցները կըսպասէին որ Պօնաբաւթէն ըսկի պատերազմը և տրվին մէկ քանի թափերով նշան ալ, բայց Պօնաբաւթէն որովհետեւ չհասաւ իրեն վախճանին զատ զատ պատերազմելու, թէպէտ և ինքնալ անհամար զօրութի ունէր, ի վրայս ամի չէր համարձակելի որ զարնվելու, զէրէմ կիմանարի որ թէ բանը դէշ պիտոր երթայ:

Կէսօրը անցնելէն ետեւ երբոր դաշնակից-

ները իմացան թէ միտք չունի անիկայ ըսկը սելու, հրաման գնաց Վուռթէմպէսկի Բրինչիբէին՝ որ իրեք գունդով ըսկսի պատերազմը, ու մէկ քանի թօփերով պատերազմի նշան տրվեցաւ, մէյմալ ինչ կրտեսնես, հարիւր կրտոր թօփ, անհամար կտրիճ զօրաց խումբեր գացին վազելով Փրանսըղին դէմ և սկսաւ պատերազմը, պատերազմին դաշտը քոցվեցաւ թօփերուն թիւֆէնին, բուն թանձր մուխերէն, կըթընտարկոր օդը զինուորական չալըներուն ձայներէն, մօտիկ լեռներուն բլուրներուն արձագանքները աս շամաթայէն կըգոռացընէինկոր պատերազմին լայն ընդարձակ դաշտերը, վերաւորվածները ինկած փոխված դետոնին վրառանց մտածելու իրենց ցուրտը սիրտ կուտային մէկներուն քաջութիւն պատերազմելու, առողջներնայ կըջանային մէկը զմէկալը պատերազմը ընել աւելի մարդ ջարդելով, և այնպէս դիրքի մէջ ինկաւ պատերազմը՝ որ Փրանսըղները սկսան կամաց կամաց ետ քաշվիլ։ Փրանսըղին ճէնէնալը թէպէտ և դետեր թէ իրեն ետ քաշվելով շատ մարդ դպիրտոր ըլլար, 'ի վերայ այսր նմի սկսաւ ետ քաշվիլ, և մեծ վտանքի մէջ դրաւ ան Փրանսըղին գունդը որ շեռակը ըսելով ամմէն պատերազմի մէջ քաջութիւն պատերազմելէր իրեն պատիւը պահելու թէպէտ և գէշ վիճակի մէջ պիտէ գտնուելու ըլլարնէ։

Դաշնակիցները աս յաղթովօղներուն ետեւէն սկսան վազել Արշիսին ձախ կողմէն։ Փրանսըղներուն դիտաւորութիւն թիւ աս էր, որ դաշնակիցները առաջ քաշելով կուղէին պաշարել, և աս յայտնի երեցաւ մէկէն, զէրէմ Փրանսըղները շուտմը փոխեցին իրենց ձամբան, բայց դաշնակիցները աս բանը իմանալունպէս խապարներ թագուցին իրենց խումբերուն՝ պահելու համար մէկգմէկուհեմ հաղորդակցութիւն, բայց մէկ վերջապահ Փրանսըղի գունդմը առաւ դաշնակիցներուն ետեւը։ Դաշնակիցները չուղեցին ետ դառնալ, զէրէմ մէյմը գիտէին թէ գերմանիայի սահմանագլուխները աղէկ ամրացուցած էր, երկդ թէ որ ետ դառնալու ըլլային նէ կըկորսընցունէին Պաուշի գունդին հետ իրենց հաղորդակցութիւնը, աս պատճառիս հմը Փրանսըղները թողուցին իրենց ետեւ ու իրենք ըսկսան վազել դէպ 'ի Փարիզ, զէրէմ գիտէին թէ Փարիզ խուղութիւն կայ և հոն մանալու ըլլաննէ ամմէն բան կըլըմընայ։ Ետեւի կողմէն ձգեցին Վինձինձէրօտ Մոսկովի ճէնէնալը խէլմը ձիաւորներով։ Եւ որովհետեւ դաշնակցաց ետեւի կողմէն չեկար հաղորդակցութիւն՝ որ բերէին իրենց պաշարները, անոր համար ամ կերպով շու-

տովմը կըջանային հասնիլ Փարիզին առջևները։

Դաշնակցաց գունդերը որ գեղերէն որ կանցնէիննէ՝ բոլոր պարպրված էին տունները, բնակիչները, շատ գեղեր ետդմա եղաւ դաշնակիցներէն, ու բոլոր հիմայատակ ջընջըվեցաւ, բայց պետք էր որ այսպէս ըլլար, զէրէմ երբոր թողուցեր վախերէին գեղերէն, քաղաքներէն բնակիչները, հարկաւորապէս երբոր նեղութիւն մէջ ինկած բանակմը կանցնի ան տեղերէննէ, կըջանայ գրտնալ իրեն հարկաւոր ապրուստը՝ անօթուէն չիմեռնելու համար։

Այսպէս դաշնակից զօրաց ձեռվընին սուր և կրակ, կերթայինկոր Շամբանեան անապատ դարձած դաշտերուն մէջէն առանց իրակրոյ պաշարի։ Պօնաբաւթէին գունդերը ետեւէն առջևէն կրտրէր էին ամմէն հաղորդակցութիւն, և իրենց քաջութիւն էր միայն՝ որ քալեցընել կուտարկոր այնպիսի վտանգաւոր տեղերուն մէջ։ Երբոր դաշնակիցները հասան Ֆերէ-Շամբէնուա, Փրանսըղները մէկ քանի գունդերով դէմ ուղեցին դնել դաշնակցաց՝ կարծելով թէ ամմէն խումբերը մէկտեղ չեն տէի։ Վուռթէմպէսկի Բրինչիբէն էր դաշնակցաց առաջապահ գունդին ճէնէնալը, և շատ անգամ փառաւոր յաղթութիւններ ըրաւ Փրանսըղին ձիաւորներուն դէմ Սոմէզօն, Ֆերէ-Շամբէնուաի դաշտերուն մէջ։ շատ մարդ ու թօփ գերի բռնեց ան պատերազմներուն մէջ, և մէկ գունդմը որ բուն Նաբօլէօնին կառավարութիւն պատերազմեցան Շալօնին ձամբուն վր, բոլորը ցըրվեցան փճացան, զէրէմ դաշնակցացը բոլոր ընտիր ձիաւոր էր, իսկ Փրանսըղներ էր հետեակ զօրք, իսկ ձիաւորները անշահ և առանց կըթուլէին։ Ասորման մէջ դաշնակիցները գերի բռնեցին Փրանսըղներէն 6000 հոգի, 50 կտոր ալ թօփ։

Ասիկց ետեւ Փրանսըղները ամմէնէն դէմ չըդրին, անոնք ետ կըքաշվէին, անոնք առաջ կըլիալէին։ մինչև կէս դիշեր կըքալէին, կէսգիշերէն մինչև առաւօտը կըհանգչէին, և առաւօտը ձամբայ կըլլային, և այսպէս հասան բանակեցան Փարիզին երկու տահաթ հեռու։ Պօնաբաւթէին թէպէտե իմացաւ իրեն սխալմունքը թէ խալի ժամանակը ուշ է և թէ պէտք էր որ այսչափ ուշացընել բանը, բայց 'ի վերայ այսր նմի նորէն ետ դարձաւ իրեն բանակիլը, և փոխանակ դաշնակցաց ետեւէն դալու ու պատերազմելու հիշ չէնէ մէկ կողմմը՝ որ կրնար յաջող ելլել ունենալ, բայց որովհետեւ իրեն վախճանին ժամանակը որովմէրէր ու հասեր էր, զանց առաւ պատերազմելը ու ձամբան փոխե-

խելով ուրիշ տեղ դարձաւ դնաց բոլոր խումբովը : Երբոր դաշնակիցները հասան Պօնտի որ երկու սահաթ հեռու էր Փարէզէն, Քրանսընները հոստեղվանքը եղած բարձր տեղերուն վրայ աղէկմը ամրացրէին, և շէտակը բսելով աս տեղերը թէ որ բաւական զօրութի ըլլարնէ, դժուար էր մտենալու աս տեղերուն : Որովհետեւ աս տեղվանքը քիչ մարդ կար, և Փարէզու աղղային պահապանքը չուզեցին Փարէզէն ելլալ դուրսը պատերազմի, և Սառմօնթ Ճէնէնալին դունդնալ տկարացեր էր, անոր համար որ չափ որ մարդ կարնէ անտեղվանքը աղէկ քաջութի պաշտպանեցին զիրենք, մինչև որ հոն հասաւ Պօնաբառթէն : Մարտի 30ին առաւօտը Սոսկոմները Պառլէները սաստիկ կրակ ընելով սկսան պատերազմի աս տեղերուն հետ, զարկին զարնովեցան, ջարդեցին ջարդովեցան, վերջապէս աս տեղերէն բոլոր Քրանսընները վռնեցին : աս տեղվանքս էր Փարիզու ամրուիւր, երբոր ասոնք առնովեցաննէ Փարէզին բանը լըմնցաւ, և դաշնադուրթի անձնատուր եղաւ : Երբոր մեծ ու գեղեցիկ Աղեքսանդր կայսրը չորս կողմէն սրտած կրորիճ, ու հազված զարդարված դիւցազուններով Փարէզ մտանէ, անառնէր Փարիզեցիք որ ձգմոված կըտըային կոր շատ ատենէն պէրի բռնութե տակը, ուրախութի, ու յնձուրթ ձայնով ըսկան շամթիւյ վերցընէ ըսելով կեցցէ Բագար, ջիւէսցի բռնաւոր, խաղաղութի խաղաղութի :

Հատ մարդիկներ եղան որ արհամարհեցին Նաբօլէօնը թէ ինչու աս վերջի ատենները չքապանեց ինքը զինքը՝ ու՛ր զի իրեն անուր մար աշխարհքիս մէջ իբրեւ մէկ դիւցազնի մը, բայց մենք ամենեւին չենք աս կարծիքին վր, զերէմ թէ որ ինքը իրեն փորրոգիութե պատճառաւ կորսընցուց մէյր աղէկ առիթը՝ մեռնելու պատուի դաշտին մէջ սուրը ձեռքը, անկից վերջը անկարելի էր որ անձնապանութեամբ վաստիկէր դիւցազնական փառքը, ու անցնէր դիւցազններուն սրան :

### Լիօն . 3 Մայիս .

Պօնաբառթէն երբոր Էլլա կղզին պիտոր երթարնէ ապրիլի 28ին նաւ մտաւ Սան Ռաֆէն, Քրէնտին-մօրիկներէն : Նոյն դաղթեթան որ պատմեց աս խապարը, ըսաւ նաեւ Պօնաբառթէն երբոր Սրբրէն դարձաւ նէ, հոստեղը ցամաք ելաւ : Պօնաբառթէն իրեն ճամբայ ելալէն մէկ օրմը առաջ խօսեցաւ Պորկէզի Բրիւնչիքեսսանին հետը, և շատ աղաչեց որ զայ իրեն հետը, բայց Բրիւնչիքեսսան չուզեց երթալ : Հասարակաց դաղթեթաններուն մէջ պատմովեցաւ մէկ բանի մաս

նաւոր դիպաւածքներ՝ երբոր Պօնաբառթէն կանցներկոր Ալէնիօնէն Էլլա երթալու համար :

Ապրիլի 23ին հասաւ հոստեղի բօստան 3 առապա կայսերական առմաներով, շուտ մը քաղաքին մէջ խապար տարածվեցաւ թէ Պօնաբառթէն է : մէկէն սկսաւ անթիւն ան համար ժողովուրդ վազելով գալ թօի ըլլալ աս առապաներուն քովը : Եկան բացին առապաներուն դուռները, և չորս կողմը կրիրնարուէին որ Պօնաբառթէն դանան, վերջը իմացան թէ աս առապաները են Պօնաբառթէն ճամբու ընկերութի ընօններուն : Ժողովուրդեան գլուխը շատ տաքցած ըլլալով ուզեցին մէկէն դուրսին դնել ձերմակ բօքառտա ու կանչել կեցցէ Բագար, կեցցէ Լաճի 18էք : Ժողովուրդը աս առապաները չիթողուցին որ երթայ մինչև որ չի հանեցին առապային վրայ եղած արծիւնէրը՝ որ էր նշանը Պօնաբառթէնի : Ասկից վերջը ժողովուրդը երբոր լսեց թէ Պօնաբառթէն պիտոր դայ հոնաղը գիշերը կամ երթէսի օրը, ամենքը որդեցին որ բապանէն հոնաղը : շատ մեծ խռովութի ելալու վախկար, բայց դէպ ի բրիկան դէմ սկսաւ ցրվիլ ժողովուրդը, և այսպէս քիչմը հանդարտեցաւ օռթալը :

Երթէսի օրը առաւօտեան սահաթը 4ին հասաւ հոս Ինկիլիզին դեսպանը որ կերթարկոր Պօնաբառթէն առջևէն : ասոր առջևը ելաւ հոնտիկ աղղային պահապանաց խումբին զօրապետը ու հարցուց դէսպանին թէ Պօնաբառթէն հետը բուական դրք կայ պաշտպանելու համար զանի ոտք ելած ժողովուրդեան ձեռքէն, զերէմ շատ կատերէ ժողովուրդը Պօնաբառթէն դէմ, աս երբոր լսեց դեսպանը առջի բերանը վախցաւ քիչմը, և յորդորեց զզօրապետը որ ինքը դայ իրեն խումբով ու պաշտպանէ Նաբօլէօնը, զերէմ ըսաւ անոր կեանքը և ապա հովուիլ յանձնըլած է դաշնակցաց պաշտպանութե : Վերջապէս առաւօտեան սահաթը 6ին հասաւ ան առապան որուն մէջնէր Պօնաբառթէն, բայց որովհետեւ առաջուց խապար իրկերէին, ճամբորդներուն խումբը կեցաւ Ալէնիօնին ծայրը : բօստաի ձիերը հոն տարվեցաւ, և նոյն զօրապետնալ որ առաջուց խօսերէր Ինկիլիզի դեսպանին հետը, մէկէն ժողովը իրեն գունդը ու վաղեց հոնտեղը : զօրապետը հոն հասաւնէ, բաղմութի ժողովուրդեան սաստիկ կատղած պատերէն առապային չորս կողմը, և հէմէն դուրս քաշելով առապային մէջէն զասիկայ կտոր կտոր պիտոր ընէին : Մարդիկները, կնիկները կուզէին իրիկ իրենց տղաքը, իրենց աղ

## Գ Ի Տ Ե Լ Ի Ք :

ազգականները, իրենց բարեկամները՝ որ զոհ  
ըրերէր միայն իրեն փառամոլութեւն չամար,  
և կըզանգատէին իրեն չամար քաջած տա-  
ռապանքներուն վր, և ոմանք մինչև չամար  
ձակեցան առապային դուռը բանալու, աս  
երբոր տեսաւ Նաբօլէօնի սենեկապետը՝ որ  
նստերէր առապային առջևը, քաջեց սուրը  
ու կուղեր դէմ դնել դուռը բացօղներուն,  
անատենը Ալէքսիօնի պահապանաց զօրապե-  
տը սանքի ժողովըդեան կողմը բռնելով  
մէկէն կանչեց սուր քաջօղին դէմ, անօրէն  
անդգամ, մի շարժիր տեղէդ, և այսպիսի բռն-  
ով անուշութեամբ Տեռացունց առապային  
դռնան բռնել ժողովածները: Պօնաբառութիւն  
իրեն առջևի չամար վար առած կանչեց իրեն  
ծառախն 3 անգամ հանդիստ կենալու, և  
աս միջոցիս նաև շնորհակալութիւն նշան տը-  
վաւ Պօնաբառութիւն ազգային պահապանաց  
զօրապետին, աս երբոր եղանէ ժողովուրդ-  
դը դուռսէն տեսաւ թէ մէջէն Պօնաբառ-  
ութիւն, տաճա պէթթը կատուեցան, զօրապե-  
տը բոլոր իրեն զօրքով կաշխատէր որ չամ-  
բայ բանայ Պօնաբառութիւն առապային, և  
վերջապէս բոլոր չորս Տեռացունց ժողովուրդ-  
ները առապային չորս կողմէն, և հրամայեց  
առապաշինն որ ձիերը տնօրտէրամէ վազ-  
ցնելով բռն առապան: Պօնաբառութիւն աս  
միջոցիս ուրիշ բան չհկրցաւ բռնլ բայց եթէ  
պօռաց մէկ անդամը շնորհակալեմ: Պօնա-  
բառութիւն փոխված կերևնար առջինին վր,  
կերևնար իրեն նայվածքին մէջ արտաքոյ  
կարգի փոփոխութիւն: Երեսին գոյնը աւելի  
սևեցած էր բան զտփորականը: Այն թռանտ  
ճէնէնալը որ նստած էր Պօնաբառութիւն ձախ  
դին առապային մէկ բէօռն, ամենեկն բերա-  
նը չբացաւ, և սուս բուս նստած էր հոն:

Մէկ ակ դաշնակցաց ճէնէնալները որ կէ-  
ցերէին Պօնաբառութիւն առապային ետեւը,  
կուղէին վար ինքնալ իրենց առապաներէն.  
և զինուորներուն հետ խառնված կուղէին  
պաշտպանել իրենց յանձնված աւանդը,  
բայց վերջը միտածելով թէ իրենց հան-  
դարտ կենալովը աւելի ապահովուի կըլայ  
Պօնաբառութիւն, անոր համար վար չինջան  
իրենց առապաներէն: Զօրապետը որ յայտ-  
նի պաշտպան էր Փրանսըզի Պօնապօնեան  
թիւրութեւն, բայց արդարութեւն ու պատուոյ  
համար եղաւ մէկ կարիճ պաշտպանմը Պօ-  
նաբառութիւն, և աս գործքին համար ամե-  
նեկն արժան չէ մեղադրուեմը, զերէմ իրեն  
պաշտօնը ի գործ դրաւ: Եւ ինչպէս թէ երբոր  
Տեռացունց Ալէքսիօնէն ու պետք եղաւ նորէն  
առապաներուն ձիերը փոխելու, ժողովուրդ-  
դը զօռը խօթեց զՊօնաբառութիւն, որ կանչէ  
էնցէն Բագաւոր: Էնցէն Լուիսի 18էր:

Չանալան գիտելիներ Նաբօլէօնի գործերուն,  
և իրեն Բագաւորին վր, ժողոված Փրանսայոս գա-  
ղէնաւորէն:

Նաբօլէօնը երբոր Փօնթէնապօլէն չամ-  
բայ պիտոր ելարնէ ըրաւ աս հետեւեալ խօ-  
սակցութիւն ճէնէնալներուն օՓֆիցեալնէ-  
րուն և զօրաց՝ որ դեռ իրեն քովը կրկնեալնէ:  
,, Ով կըտրիճներ. կուտամ ձեզի վերջի բա-  
րևա: 20 տարիէն պէրի մենք մէկտեղ էինք.  
շատ դոհ եմ ձեր վր որովհետեւ միշտ կըտես-  
նէի զձեզ որ փառք վաստակելու ետեւէ էիք:  
Բոլոր Եւրոպայի տէրութիւնները զինեալ են  
ինձի դէմ, մէկ մասը ճէնէնալներուն միա-  
ցած Փրանսային հետը չեղան հաւատարիմ  
ու չի կատարեցին իրենց պարտքը: Չէր, ու  
ուրիշ ինձի հետ հաւատարիմ մնացողներուն  
հետը 3 տարիէն պէրի պահեցինք Փրանսան  
բաղաբախան կռիւներէն. ասկից ետեւ հա-  
ւատարիմ եղէք ձեր նոր թիւրին որ ընտրեց  
Փրանսան, հնազանդեցէք ձեր դիւաւորնէ-  
րուն, և մի թողուք ձեր սիրելի հայրենիքը  
որ շատ ատենէն պէրի ինկերէր թշուառու-  
թեան մէջ:

Մի յաւելք իմին վիճակիս վր, ես երջա-  
նիկ կըլամ՝ երբոր իմանամ թէ դուք եր-  
ջանկութեւն մէջ էք նէ: Ես կրնայի մեռնիլ  
ու շատ խօլայ բամբներ, բայց կուզեմ տա-  
հաքալել փառաց դաշտին ու չամբուն մէջ.  
ես կըզրեմ տեղնիտեղը ինչ որ ըրինք մինչև  
հիմայնէ. չեմ կրնար, մէկիկ մէկիկ գրկել ու  
պաղնել զձեզ, կըպաղնեմ միայն ձեր ճէ-  
նէնալը ըսաւ ու պագաղեցաւ:

,, Բէրէք հոս իմ արժիւնները որ զանտնք  
ալ պաղնեմ, և երբոր բերին ու կապակէր ին-  
նէ ըսաւ աս խօսքերը մէջ, իմ սիրելի արժիւ-  
ներս, արդեօք պիտոր ըլայ որ յիշեն մեր  
յաջորդները աս իմ համբոյրներս որ կու-  
տամ ձեզի. մնաք բարով իմ սիրելի տղաք-  
ներս, մնաք բարով իմ կարիճ քաջազուն-  
ներս, պլորեցէք չորս կողմս աս վերջի ան-  
գամ ալ:

Անատենը ճէնէնալները հանդերձ դաշ-  
նակցաց չորս ճէնէնալով որ միշտ կրկնեալին  
իրեն քովը մէջ առած Պօնաբառութիւն, տարին  
մտուցին իրեն համար պատրաստված առա-  
պային մէջ. աս ատենվան իրեն այլալուրեր  
չհկրցաւ բռնել, և քիմքնալ սկսաւ լայ-  
նամբայ ելալու ատեն ուղեց Քօստանթին  
իրեն սենեկապետը որ գայ իրեն հետ, բայց  
ասիկայ պահվածներէր ոչ զի չերթայ Պօնա-  
բառութիւն հետ մէկ տեղ, թէպէտ և աս սե-  
նեկապետին օրմը առաջ տըլերէր 50,000  
Փռան:

Փոստերի ընծայ : Նաբօլէօնը Էլլա Տասաւ  
Մայիսի 3ին :

1810ին երբոր Նաբօլէօնը կեցեր էր Լէ  
քէնին պալատը, իրեն կայսրուհիով ու մէկ  
բանի պալատականներով ուրախութիւններ  
կնէինկորնէ, եկաւ Բիէթոօպուսկէն թուղ-  
թերը, շուտը կարգաց Նաբօլէօնը աս թուղ-  
թերը, ու սկսաւ երգել ծիծաղելով ու ըսել  
Մարկօրօսէն պապերապէ կոչէիր . և ասկից  
ետեւ սկսաւ մեծ պատրաստութի տեսնալ  
պատերազմի Մոսկովի դէմ :

Պէլճիօյին մէջ մէկ հարստաւայրի քաւ խա-  
թունիմը մէկհատիկ տղան բռնեցին ղինուոր  
ըրին պատույ ըսլած գունդին մէջ . մայրը աս  
լսելունպէս մէկէն Փարեզ գընաց, ու ներ-  
կայացաւ Նաբօլէօնին . աս խաթունը իրեն  
տղան ղինուորուէ խալսելու համար ամմէն  
կարեկի միջոցները 'ի գործ դրաւ, և երբոր  
պօշ էլաննէ իրեն աղաչանքները, խոստա-  
ցաւ տալ Պօնաբաւութիւն մինչև կէսը իրեն  
հարստութիւն, միայն թէ գէթ տղուն տեղը  
մէկ ուրիշ մարդմը գտնայ ու դնէ իրեն խալ-  
ճովը ու իր տղան ազատ ընէ ղինուորութի .  
աս երբոր լսեց Պօնաբաւութիւն անգութ ա-  
նողորմ սերտով պատասխան տրվաւ, " չէս  
հիտէր խաթուն, որ թէ տրդադ, թէ ամ-  
մէն ունեցածըդ իմնէ " . աս ըսաւ ու կրո-  
նակը դարձուց երեսը պիւն չինայեցաւ :

Մէկ օրմը Նաբօլէօնը խօսելու ատեն մէկ  
երևելի մարդումը հեա, Նաբօլէօնը ասկից  
շատ մարդ ու ստակ ուզեց, անալ պատառ-  
խան տըվալ, անկարելի է որ աս բանս կա-  
րենանք ընել զէրէմ անատենը բոլոր ժողո-  
վուրդը կըկաողի մեր վրայ, աս բանիս ինչ  
ըսէ Պօնաբաւութիւն, " չէս գիտէր որ մար-  
դիկները շան տեղ դնելու է ու շանմա գոր-  
ծածելու է " . ասկից կիմաղլի թէ հիչ հողը

պիւն չէր Պօնաբաւութիւն մարդկան շահը ու  
օգուտը :

Մէկ Փրանսըզի օֆֆիցէալմը մէկ օրմը թո-  
ղուց իրեն բանակը ու ելաւ եկաւ, որ բա-  
նակին դիրքը փոխելու համար տեղեկութի  
ուղէ . աս երբոր տեսաւ Պօնաբաւութիւն,  
կատղեցաւ ասոր վր, ու կանչվաւ ըսաւ  
դուք պէտք է որ հնաղանդիք ու ծառայէք,  
աս ըսաւ ու օֆֆիցէալին ետեւէն Փոլաթմիշ  
ըրաւ ձեռքի ունեցած ճիղմէն որ անատենը  
ոտքը պիտոր հաքնէր . իշտէ այսպէս բռնա-  
ւոր կերպ ու կենցաղաւարութի մենէր ամ-  
մենուն հեադ :

Երբոր տահա չէր լըմնցած Բամբօֆօր  
միօ եղած խաղաղութիւնը, և իրեն ամմէն ու  
ղածը առաջ չեղնացնէ, սատակի բարկացաւ  
ու խաբմիշ ըրաւ կաղամարը դէմացէն և  
սաստիկ ուժով գետինը զարկաւ ըսելով  
" այսմա ջարդուբուրդ ըրած մոխիր դարձը  
նեմալիտոր Եթէյէին տէրուիդ :

Երբոր Սպանիայի հեա պիտոր պատե-  
րաղմ բանար ըսաւ " կերթամ հոնտեղը ուր  
տեղ որ կրկանչենկոր զիս իմին բնութիւն բե-  
րունները ", տահա այսպիսի հարիւրաւոր բա-  
նէր կայ որ աս մարդուս ինչ բնութեան տը  
ըլլալը կիմացնեն Յին . և այսպիսի գործքե-  
րէ պատճառած վախերը ղանի անուանեցին  
Մեծ :

10եդդ դիտակին մէջ ըսինք թէ Բրինչիւրէ  
Բրինչիւանօն է Տանիմարդայի թագաւո-  
րին տղան, բայց սխալ է . և է կի թէրին  
եղբօրը տղան կամ քրոջ տղան որ Փռէնկէ  
րէն Բուճինօ կըսվի : Մենք թէրին տղուն  
հետը շիթեցինք զէրէմ անոր անուանալ  
նոյն է :

Աս գործքը որ է պատմութի հիմակվան ատենիս, տասնըհինկ օրը մէյսը կըտըպվի  
ԻՎԷՆԷՏԻԿ ԻՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ :